

КНИГАТА „POPULATION CHANGE IN EUROPE, THE MIDDLE-EAST AND NORTH AFRICA: BEYOND THE DEMOGRAPHIC DIVIDE“

Николай БОТЕВ

Публикацията¹ е сборник, който включва част от докладите, представени на научна конференция на тема „Демографските промени и Европа: Да мислим отвъд демографските разделения“ (Population Change and Europe: Thinking Beyond the Demographic Divide), организирана от Университетския център „Свети Игнатий“ в Антверпен през 2012 г. Сред авторите на отделните глави са видни експерти в областта на населението, като Роналд Скелдън, Франс Вилекенс и други. Целта на книгата е да се анализират демографски тенденции в Европа и в Близкия Изток и Северна Африка (БИСА), и по-специално „как демографските промени взаимодействат с променящите се икономически пейзажи, социални различия и политически реалности“ (стр. 3).

Сборникът се фокусира върху два региона, които рядко са обект на сравнителни анализи, особено когато става въпрос за демографски тенденции. Това само по себе си е заслуга на публикацията, тъй като Европа и Близкият Изток и Северна Африка, са свързани исторически и чрез географска близост, но в същото време са разделени от културни и други фактори. Двата региона често се възприемат като демографски антиподи – Европа се свързва с бързо застаряващо население и нови социални норми на брачно и репродуктивно поведение. Близкият Изток и Северна Африка, от друга страна, се свързват с т.нар. „youth bulge“ (т.е. високия относителен дял на млади хора) и по-традиционни модели на брачност и раждаемост. В същото време има важни демографски паралели между двата региона. Добър пример е брачността. Исторически Западна Европа се е характеризирала с късни бракове и висок относителен дял на окончателно безбрачие – нещо, което Джон Хаджнал нарича „европейски тип брачност“ (*European marriage pattern*) и счита, че той е „уникален или почти уникален в света“ (Hajnal, 1965: 101). През последните десетилетия в страните от Близкия Изток също започват да се проявяват особеностите на този тип брачност. Например, в Алжир делът на жените на възраст между 20 и 24 години, които са омъжени, се е снижил повече от три пъти

¹ Koenraad Matthijs et al. (eds.) *Population Change in Europe, the Middle-East and North Africa: Beyond the Demographic Divide*. (Routledge 2015/2018).

между 1977 и 2008 г. (Botev, 2020). Накратко, като се фокусира върху Европа и БИСА, този Сборник обещава интересно четиво и сравнителен анализ със значителен евристичен потенциал. Доколкото България се явява своеобразен мост между Западна Европа и Близкия Изток, книгата би трябвало да бъде особено интересна за нашите читатели, включително и поради актуалността на демографската тема в България.

Сборникът е структуриран в 3 части, всяка с по 3 глави.

Първата част се фокусира върху Европа.

Франс Вилекенс (*Frans Willekens*) е автор на първата глава, която предлага широк преглед на демографския преход в Европа, с чести сравнения с други региони (това, което е интересно, е, че няма нито едно споменаване на Близкия Изток и Северна Африка). Една от силните страни на главата е, че миграцията се разглежда в контекста на демографския преход, нещо, което рядко се прави в специализираната литература.

Следващата глава, написана от Йонас Ууд, Йорик Вергаувен и Карел Нийлс (*Jonas Wood, Jorik Vergauwen, and Karel Neels*), разглежда връзката между макроикономическите условия и първите раждания в 22 европейски държави (вкл. България) между 1970 и 2005 г. В нея се обръща специално внимание на регионалното многообразие на тенденциите в Европа и особено на моделите на формиране на семейства в Източна Европа. Четейки главата, човек може да забрави какво е заглавието или целта на книгата като цяло, тъй като Близкия Изток и Северна Африка отново не са споменати.

В третата глава Оливие Тевенон (*Olivier Thévenon*) разглежда въпроси, които ниската раждаемост повдига пред демографската политика. Разбираемо е, че главата е изцяло ориентирана към Европа, като България е интегрална част от анализа.

Втората част се фокусира върху Близкия Изток и Северна Африка. Първата глава в частта е посветена на демографския преход в арабския свят и е с автори Пол Пушман и Коен Матийс (*Paul Puschmann and Koen Matthijs*). В нея се анализират демографските тенденции в региона през 20^{ти} век, с акцент върху спада на раждаемостта през периода след Втората световна война. Авторите подчертават ключовото значение на тенденцията към по-късна брачност за спада на раждаемостта в арабския свят. Интересното е, че в главата няма препратки към историческия опит на Европа с късните бракове. Според мен, сравняването на настоящите тенденции в брачността в арабския свят с тези от Западна Европа, преди Втората световна война, би могло да даде важна информация за механизмите, които движат репродуктивното поведение в контекст, където сексуалността е под строг контрол.

Следващите две глави разглеждат взаимовръзката между демографските и политическите промени. В Глава 5. Ричард Кинкота (*Richard Cincotta*) изхожда от хипотезата, че промените във възрастовата структура оказват значително влияние върху вероятността за преход към стабилно демократично управление. Той постулира, че в някои страни от региона могат да се очакват високи нива на политическа либерализация. Този постулат бързо е поставен под